

UDK 811.163.42'367.3

811.163.42'282

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 20. XI. 2018.

Prihvaćen za tisak 15. IV. 2019.

<https://doi.org/10.31724/rihjj.45.2.7>

Željka Brlobaš

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

zbrlobas@ihj.hr

IZ SINTAKSE ZAVISNOSLOŽENIH REČENICA U NAJSTARIJIM KAJKAVSKIM KNJIŽEVNIM TEKSTOVIMA: UZROČNE REČENICE¹

Kajkavski hrvatski književni jezik odlikuje se pojedinim sintaktičkim obilježjima zavisnosloženih rečenica u cijelome razdoblju (od 16. do 19. st.) ili onima koja se razlikuju u prvim književnim tekstovima u odnosu na ostale tekstove do kraja razdoblja. Na temelju najstarijih kajkavskih književnih tekstova druge polovice 16. stoljeća (I. Pergošić, A. Vramec, *Listine hrvatske*) u radu se analiziraju eksplicitne zavisnosložene rečenice nastale uvrštavanjem na temelju raspodjele i značenja veznika *ar* i *jer* uzročnih rečenica. Sintaktička obilježja zavisnosloženih rečenica uvedenih veznicima *ar* i *jer* u najstarijim izvorima kajkavskoga hrvatskog književnog jezika uspoređuju se s potvrdama u kajkavskim književnim tekstovima do kraja razdoblja.

1. Uvod

Sintaktičkim obilježjima kajkavskoga hrvatskog književnog jezika moguće je sustavnije pristupiti na temelju objavljenih najstarijih kajkavskih književnih tekstova druge polovice 16. stoljeća. U ovome se radu analiziraju eksplicitne zavisnosložene rečenice nastale uvrštavanjem na temelju raspodjele i značenja veznika *ar* i *jer* uzročnih rečenica u najstarijim kajkavskim književnim tekstovima druge polovice 16. stoljeća: *Decretum* I. Pergošića (1574.), *Postila* (1586.) i *Kronika* (1578.)

¹ Rad je nastao u okviru projekta 2698 *Dokumentiranje i interpretiranje najstarijih razdoblja hrvatskoga jezika (Documentation and Interpretation of the Earliest Croatian)* Hrvatske zaklade za znanost (voditelj dr. sc. Amir Kapetanović). Na 6. Hrvatskim sintaktičkim danima (Osijek, 17. – 19. svibnja 2018.) održano je izlaganje *Iz sintakse zavisnosloženih rečenica u najstarijim kajkavskim književnim tekstovima: uzročne i pogodbene rečenice*. Zbog ograničenja broja slovnih mjesta u radu se analiziraju samo uzročne rečenice.

A. Vramca, *Listine hrvatske* (najstariji tekstovi objavljeni 1863.) i *Parnica Blaža Škrinjarića* (1588.). Navedeni tekstovi ujedno su i književni izvori u leksikografskoj obradi *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (RHKKJ).

Iako svjesni činjenice da ne pristupamo analizi svih uzročnih značenja u pregledu sintaktičke problematike zavisnih rečenica, propitivanjem primjera dva-ju veznika ističimo njihovu tipičnu rečeničnu realizaciju.² Sintaktička obilježja zavisnosloženih rečenica uvedenih zadanim veznim sredstvima u najstarijim izvorima kajkavskoga hrvatskog književnog jezika uspoređuju se s potvrđama u kajkavskim književnim tekstovima do sredine 19. st.

2. Teorijske postavke

Propitivanje uzročnih rečenica u kajkavskome hrvatskom književnom jeziku na temelju veznih sredstava³ *ar* i *jer* metodološki u radu nema uporište u okviru primjene koje od suvremenih sintaktičkih teorija, već je rezultat filološkoga pristupa na temelju analize zadanoga korpusa.

Teorijskoj je podlozi načelima subordinacije uporište u suvremenim gramatičkim opisima zavisnosloženih rečenica u suvremenome hrvatskom jeziku. Tijekom analize primjenjuju se sintaktičke spoznaje o eksplicitnim i implicitnim subordiniranim strukturama uvedenim subjunktorima i konektorima (Pranjčević 2002, Silić i Pranjčević 2005) te o elementima kontekstualne uključenosti rečenice (Silić 1984).

Uzročnost, prema dosadašnjim istraživanjima, nije gramatička kategorija. Ona postoji samo kao pojmovna, semantičko-gramatička kategorija koja nije gramatikalizirana, što znači da se ne izražava morfološkim kategorijama. No, nepostojanje koje gramatičke kategorije ne znači da u jeziku ne postoje uobičajena i ustaljena sredstva za njezino izražavanje (Mihaljević 2016: 26, Kovačević 1988: 21, Pranjčević 2002: 70). Uzročne relacije nema po samim veznicima (ili prijedlozima), tj. bez elemenata koji se njima dovode u vezu, stoga se analiza mora temeljiti na sintagmama ili, u ovome slučaju, rečenicama.⁴

² Ne analiziraju se rečenice uvedene složenim veznicima i vezničkim skupinama.

³ U radu se naziv *vezna sredstava* upotrebljava kao hiperonim nazivu *veznik/veznici*, naziv *subjunktor* prema Pranjčević (2004) te Silić i Pranjčević (2005), naziv *modifikator-konektor/konektor* prema Pranjčević (2002), a nazivi *složeni veznici* i *vezničke skupine* prema Vukojević i Hudeček (2007).

⁴ O sintaktičkim jedinicama kojima se u hrvatskome jeziku izražava uzročnost v. Kovačević (1988: 25).

Analiza rečenica uvedenih veznicima *ar* i *jer* u izvorima kajkavskoga hrvatskog književnog jezika 16. st. formalne je naravi⁵ jer se temelji na veznim sredstvima između glavnoga i zavisnoga dijela. Unatoč nedostacima takva opisa⁶ prednost je u tome što formalni pristup služi kao osnovno polazište opisa primjereno obilježjima struktura koje se opisuju, a takvima smatramo najstarije kajkavske književne izvore za propitivanje osnovnih načela ostvaraja subordinacije.

2.1. O uzročnim veznicima u gramatikama hrvatskoga kajkavskog književnog jezika

Autori gramatika pitanja uzročnosti propituju u morfološkom opisu vrsta veznika. Szentmártony (1783: 116) u dijelu o kratkome razmatranju nekih nepromjenjivih vrsta riječi u okviru onih koje se uvijek predmeću navodi *ar*, *kajti*, *jer* i *zato* kojima se izražava uzrok. Kornig ([2015]: 194) veznike kao nepromjenjivu vrstu riječi koja povezuje pojedine riječi i cijele rečenice nabraja po skupinama, od kojih je *ar* u skupini uzročnih veznika, kao i u Matijevića ([2017]: 277). Đurkovečki (1826: 152) ne opisuje vrste veznika, a Kristijanoviću ([2012]: 159) je u popisu uzročnih veznika, uz ostale, i *ar*.

Što potvrđuju najstariji kajkavski književni izvori o tipu zavisnosloženoga odnosa uzročnosti s obzirom na *ar* i *jer* u književnim tekstovima 16. st., pokazuje sljedeća analiza.

3. Rečenice uvedene veznicima *ar* i *jer*

3.1. Veznik *ar*

Realizacija je veznika *ar* zavisnosloženih uzročnih rečenica sljedeća:⁷

⁵ Prema nazivu i obilježjima klasifikacijskoga kriterija zavisnosloženih rečenica u Pranjković (2002: 76), gdje autor razlikuje još funkcionalni i strukturno-semantički kriterij.

⁶ „(...) u središtu su pažnje vezna sredstva, a zanemaruju se strukturni i funkcionalni aspekt, otežan je na taj način pristup asindetskim strukturama, teškoće nastaju i zbog višeznačnosti veznika itd.” (isto). Guberina (1952: 295) ustanovljuje da veznik nije onaj element koji odlučuje ili tumači o kojemu se rečeničnom tipu radi jer pojedini veznici mogu spajati i razne rečenične tipove.

⁷ Primjeri su iz izvornika transkribirani: grafemi *lj*, *nj* i *dž/d* su, kao u RHKKJ-u, *l*, *n* i *đ* (osim za kajkavske primjere iz prve polovice 20. st.). Izvornik je označen pokratom naslova (v. u popisu izvora) i stranicom.

- (1) Samuel prorok ... za Šaula kraļa moleči se ne slišan *ar* Šaul ne hotel za grehe pokoro činiti. *Vram post A*, 120
- (2) Vnogi jesu bili ki su proti vragu i űegovomu skušavanju tverдно i jako stali *ar* ništor vun od vražjaga i šatanovoga skušavanja ne znet ni odlučen ni zebran. *Vram post A*, 65
- (3) Šilveštra takajše vun verže iz česti, *ar* je i on z darmi i mitom papinstvo dobil bil. *Vram kron* 33
- (4) Ništor je ne smel nikaj govoriti *ar* se je vsegdar poglavnikom grozila. *Škrinj*, 11
- (5) Ja te moj list dah od sebe i od svojega vsega odvetka ... *ar* me je zadovolil zevsema gore imenuvani Mikloš. *List/1592.*, 297

Ar je svojstven Vramčevoj *Postili* i *Kronici* te drugim dvama izvorima. Upotrebljava se (kao i *jer* u standardnome jeziku) u običnome redosljedu rečenice, tj. onda kad zavisna rečenica stoji iza glavne.

U Pergošićevu *Decretumu* pojavljuje se do 51. odjeljka prvoga dijela teksta kajkavske inačice.⁸ No, ne realizira se kada surečenica eksplicitno slijedi glavnu rečenicu u složenoj rečenici (interpunkcijski neprekinutoga niza), tj. prema modelu [GReč *ar* ZReč.] u kojem *ar* smatramo uzročnim veznikom, subjunktorom.

Veznik *are* u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku, prema ostalim veznicima u uzročnome značenju, jedini nije polifunkcionalan i uvodi samo uzročne rečenice, uz objašnjenje da je „spoj veznika *a* i čestice *že* koja je rotacizmom promijenjena u *re*, a rotacizam pokazuje da je riječ o jedinici govornoga jezika” (Mihaļević 2016: 32). U ARJ-u (1880–1882, I: 103) za *are* se, osim postanja, tvrdi da dolazi između dviju rečenica kad je u drugoj uzrok prednjemu (ako i ne pravi), a za uporabu u kajkavskome upućuje na Belostenčev i Jambrešićev rječnik.

Prema RHKKJ-u (1984: I, 87) *ar* je tipičan kajkavski veznik u izricanju zavisnih uzročnih odnosa (prema modelu realizacije glavna i zavisna rečenica) u cijelome razdoblju, od starijih do mlađih potvrda, usto s brojnim potvrdama iz starijih kajkavskih rječnika. U Habelićevu hrvatsko-latinskome rječniku *ar* je natuknica abecedarija. U hrvatsko-latinskome Belostenčevu rječniku (1740: II,

⁸ U primjercima teksta kajkavske inačice nisu do 51. *tituluša* provedene interpolacije, a u primjercima teksta štokavsko-čakavske inačice do 51. *tituluša* unošene su štokavsko-čakavske promjene (usp. Bartolić 2003 i Putanec 1982).

3) kao natuknica je (uz *kajti*, *štoti*), a uz to s *jer*, *er*, *jerbo* i *zač* označene uputnicom kao *dalmatice*⁹. U latinsko-hrvatskome dijelu Belostenec (1740: I, 799) *ar* navodi inačicom latinskih natuknica uzročnih veznika: 1. *nam* (uz *jer* označen uputnicom *dalmatice*), 2. *quia* (s *kajti*, *štoti da*, *da je*), 3. *enim* (uz *jer*, upućujući i na *stanovito*), 4. *etenim* (uz *kajti*). Jambrešić *ar* supostavlja uz latinske natuknice *enim* i *enimvero* (u objema uz *kajti*), uz *etenim* (s *kajti*, *jer i jere*) i uz *quia* i *nam* (u objema uz *kajti*, *jer*, *jere*, *jerbo*). Rjeđe se *ar* realizira i kao suprotni veznik *ali i ili* (RHKKJ 1984: I, 87). U ARj-u za kajkavsko *ar* upućuje se i na veznik *al*, koji prema RHKKJ-u (1984: I, 73) nema uzročno značenje.

3.2. Veznik *jer*

Realizaciju *jer* u običnome redosljedu rečenice kada je veznik rečenični subjunktor (prema [GReč *jer* ZReč.]), potvrđuju npr. korpusni primjeri:

- (1) Od toga nie totu potrebno govoriti *jer* to vsaki koji ima kakov razum vidi. *Perg*, 4
- (2) Veto je tomu zrok *jer* se z slobodne svoje voļe v takova dugovanja i v perne vmiešaju. *Perg*, 111

Razvidno je da se ostvaruje samo u Pergošića, što potvrđuje i RHKKJ (1988: IV, 203) gdje je najstarija potvrda veznika (prema definiciji da se „zavisnom rečenicom izražava uzrok, razlog, motiv radnje ili stanje u glavnoj rečenici: zato što, zbog toga što, jer” i primjerima sa slijedom glavna + zavisna rečenica), upravo iz *Decretuma*. Oprimjerenja potvrda u RHKKJ-u prema izvorima 17. i 18. st. nema, a navedene potvrde za 19. i 20. st. mogu se smatrati i sporadičnim, ali i pripadajućim sintaktičkim obilježjem realizacije u zavisnoj rečenici. Ostali izvori RHKKJ-a¹⁰, osim *Decretuma* u 16. st., potvrđuju sljedeće:

1) realizacija *jer* u 17. st. oprimjerena je u izvorima kojima nije svojstvena jedino kajkavska književna stilizacija (pripadaju tzv. ozaljskomu jezično-književnom krugu), npr.:

⁹ „U Gazofilaciju se latinske riječi u načelu objašnjavaju najprije leksemima koji su se upotrebljavali u užoj hrvatskoj (dakle pretežno kajkavskima), zatim se dodaju istoznačnice dalmatinskoga podrijetla (s oznakom D.) i slavonskoga (s oznakama S., ScI. ili Turc. ScI.)” (Vončina 1974: 64). Veznik *jer* svojstven je i drugim dvjema hrvatskim stilizacijama, čakavskoj i štokavskoj.

¹⁰ Prema oprimjerenjima leksikografske obrade natuknica do 14. sveska RHKKJ-a. Kratice naslova izvora v. u RHKKJ, knjiga prva, 1984., 13–46, i u *Rasprave Instituta za jezik* 2, 1973., 203–254.

- a) Budinci bihu tad kot prahi vetreni, *jer* Ježuš biše nad nami Sigečani. *Zrinski* 94
- b) Ne vlizi na sud z slugom tvojim *jer* su nepravdeni pred tobom vsaki živuči. *Zrin tov* 306
- c) Kadi je goder telo tvoje ... o Ježuše ... onde je krv, duša ... i ... božanstvo tvoje, *jer* ova jur nerazdijena ... vu tebe jesu. *Bel prop* 53

2) primjer iz 18. st. objašnjava se prethodnim zaključkom:

Potle malo vrimenta ne mu već ni imena, *jer* su červi poginuli, ki su ga razkopali. *Mul jač* 27

3) u 19. st. realizacija je npr. potvrđena u:

- a) Skupa sad idmo *jer* mi smo žedni baš, i publikuš već čeka na vinčeka puni glaš. *Kvak* 24
- b) Nemoj, starče, riče Slovinkiña, *jer* se vrime drugače izmiña. *Brez usp* 155. Pjevaj na vas glas veselo ... *jer* stric parok svog bratinca vinča. *Brez pis* 162
- c) [Ministri] podpišuju vsa službena pisma v ime knezovo, *jer* njihova visost ... pisati ne umi. *Nov horv* 79
- d) Govori tiho *jer* se budu ludi rozgotom smejali ako začuju [to]. *Dan* 188

Navedeni primjeri dopunjuju realizaciju *jer* u odnosu na najstariji izvor, a njegova je uporaba u zavisnosloženoj rečenici specifična u kajkavskome književnom jeziku. Što pokazuju izvori 16. st., objašnjava i Belostenec, npr.:

1. a) Veznik *jer* samostalna je natuknica hrvatsko-latinskoga dijela rječnika (1740: II, 140) uz koju se navodi i *jere*,¹¹ a sve s uputnicom na *zakaj*.
b) U natuknici veznika *ar* (1740: II, 3) odrednicom *dalmatice* označeni su *jer*, *er* i *jerbo*.
2. U latinsko-hrvatskome dijelu uz natuknicu *cur* (1740: I, 386) *jer* je odrednicom označen kao *slavonizam*, a uz natuknicu *nam* (1740: I, 799) kao *dalmatice*.

¹¹ U RHKKJ-u *jere* i *jerbo* nemaju potvrda iz kajkavskih književnih izvora, osim u Belostenčevu i Jambrešićevu rječniku.

Takvim leksikografskim opisom (uputnicom i oznakama pripadnosti ostalim dvjema stilizacijama, čakavskoj i(li) štokavskoj) Belostenec potvrđuje da *jer* nije primaran uzročni veznik u kajkavskome književnom jeziku.

Prema analizi uzročnih konstrukcija u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku (Mihaljević 2016: 32) *jer* je jedan od češćih uzročnih veznika koji je semantički neobilježen i može izražavati sve tipove uzročnoga značenja. U ARj-u (1892–1897: IV, 592) za veznik *jer* (koji pokazuje da je u rečenici u kojoj stoji izrečen uzrok ili razlog onoga što se prije ili (rjeđe) poslije kaže), tvrdi se:

„To se shvaća na dva načina: ili je uzrok u podložnoj (relativnoj) rečenici koja popunjuje glavnu i onda konjunkcija svagda postaje od osnove relativne zamjenice [npr. lat. quod, quia, op. a.] ili se dodaje razlog u rečenici koja je vezana osobitom konjunkcijom (nam, enim [...]), ali ne kao podložna (prvi slučaj biva svagda kad se odgovara na pitanje: zašto ... ?; u drugome se često dodaje razlog kao razjašnjenje onome što je kazano u prvoj rečenici).”

Takav opis uzročnoga *jer* potvrda je realizacije i za *ar*, što je predmet analize u sljedećemu odjeljku.

3.3. Veznici *ar* i *jer*

Na temelju kajkavskih izvora 16. st. *ar* i *jer* su u sljedećemu položaju sintaktičke realizacije, npr.:

- (1) *Ar* tiem zakonom ... ĩe se sinove za prave plemenitaše derže. *Perg*, 16
- (2) *Jer* prosti i neplemeniti ĩlovek ne more više nego na sto soldinov priseĩi, koteroga prisege v plemenitoga ĩloveka dugovanji mesta ne dade. *Perg*, 145
- (3) *Jer* bi zvuna toga dolńi peruš v perńi nanom meste zmienkali. *Perg*, 187
- (4) *Ar* stanovito z onom merom ili mertukom, z kem budete merili, vam se hoĩe odmeriti. *Vram post A*, 160
- (5) *Ar* natura naša i žitek ov malim je kontent i zadovolen. *Vram post A*, 74a
- (6) *Ar* pogleda poniznost službenice svoje. *Vram post B*, 57a
- (7) *Ar* je dostojen težak ali delavec najma ili plaĩe svoje. *Vram post B*, 98a
- (8) *Ar* vĩini velika, ki mogoĩ ili zmožen jest, i sveto ime ĩnegovo. *Vram post B*, 57a

(9) *Ar* vsi od ovoga Ottomana pokolenja ki su turski cari i poglavniki bili, derže. *Vram kron* 41

(10) *Ar* onamo nemška vojska ide. *List/1592.*, 294

Ostvaruju se na početku rečenice u svojevrsnoj *neinverziji*, tj. u tzv. antepoziciji,¹² jer se na temelju konteksta ne ostvaruju u postpoziciji zavisne rečenice u odnosu na glavnu rečenicu.¹³ U objašnjenju realizacije *ar/jer* proizlaze dva modela.

I. Prema prvomu modelu, primijene li se zaključci o složenim strukturama u tekstovima 16. st., kao i dosezi suvremenih sintaktičkih opisa implicitne subordinirane strukture u hrvatskome jeziku, u navedenim primjerima riječ je o konektorima, a ne o subjunktorima uzročnih rečenica.

U analizi povezanosti rečenica u tekst D. Stolac u *Decretumu* utvrđuje jaku povezanost rečenica u slijedu smatrajući da je to u skladu s uzročno-posljedičnim vezama kao obilježjem zakonskih tekstova: „Vidljivo je to na značenjskoj razini, ali i strukturom početka rečenice uporabom konektora, npr. *zato, jer...*” (Stolac 2011: 215).¹⁴

Propitujući implicitne subordinirane strukture, tj. asindetske strukture sa zavinsim odnosom među dijelovima, u analizi struktura s rečeničnim modifikatorima Pranjković (2002: 203–210) modifikatore, s obzirom na to na što upućuju, dijeli na anaforičko-kataforičke i kataforičke. Prvi upućuju i na prethodni dio strukture (ili na prethodnu strukturu) i na onaj dio koji po njima biva uveden (a koji najčešće dolazi iza njih). Za taj tip modifikatora ističe se da oni vrše i funkciju veznih sredstava, tj. funkcioniraju kao signali kontekstualne uključenosti rečenica, npr. *prema tome, naprotiv, dakle, uostalom* (Pranjković 2002: 204).¹⁵

Takvu je teorijsku podlogu moguće primijeniti na objašnjenje struktura s *ar/jer* u rečenicama (1)–(10) koje, bez neposrednoga navođenja konteksta na koji se nadovezuju, potvrđuju prethodna objašnjenja takvih struktura.

¹² Kunzmann-Müller (2005: 37) uzročne rečenice razvrstava u anteponirane, intraponirane i preponirane.

¹³ Maretić (1963: 474) smatra da uzročne rečenice s veznikom *jer* stoje ponajviše iza glavne, a „izuzeci su sasvim rijetki”. Kada rečenica s veznikom *jer* stoji pred glavnom rečenicom, upućuje na „nekoliko potvrda iz starih pisaca u akad. rječn. kod riječi *jer* na str. 594a”.

¹⁴ Izdvojen je primjer s *jer*: *Ier zalofenie nezapyra vun laŭtiunoche imyenia i vekuecchine.* (Stolac 2011: 216).

¹⁵ Manji dio rečeničnih modifikatora, tj. kataforičkih, odnosi se samo na dio strukture kojemu prethode i koji semantički modificiraju (npr. *sigurno, vjerojatno, nažalost* i sl.).

Primjer (1) u *Decretumu* rečenica je kojoj prethodi opširan dio,¹⁶ a ona je s *ar* (u tzv. antepoziciji) svojevrsan uzročno-objasnidbeni posljedak onoga na što se prethodno odnosi, tj. na što se naslanja. Istovjetan je slučaj u primjeru (2), gdje rečenica s *jer* slijedi u zaključku potvrde objašnjenja prethodne rečenice. U odnosu na prethodno izrečeno u kontekstu jesu i primjeri (4) i (5),¹⁷ a tako je i u primjeru (8) koji se naslanja na cijeli prethodni niz u izvorniku.¹⁸ Objašnjenju *ar/jer* kao konektora u prilog je tvrdnja da anaforičko-kataforički modifikatori „zajedno s dijelom kojemu prethode (tj. koji “prognoziraju”) predstavljaju drugi dio kakve kompleksnije asindetske strukture”¹⁹ (Pranjkić 2002: 204).

Međutim, objašnjenje primjerā kao rečeničnih modifikatora asindetskih struktura sa zavisnim dijelom dovodi u pitanje analizu pojave u zavisnosloženim strukturama i činjenicu da se *ar/jer* u njima pojavljuju u ulozi subjunktorā. No, s obzirom na tekstove pravnoga i teološkoga sadržaja mora se imati na umu da su navedeni primjeri rečenica svojevrsan uzročni zaključak prethodne jedne rečenice (ili više njih) u kojoj/kojima je razlagana temeljna misao, i na što se dodaje/nadovezuje zavisna rečenica s *ar/jer* u navedenim kontekstima, odijeljena od prethodnoga u samostalnu rečenicu (pritom interpunkcijski neposredno odvojenu točkom). Analizirajući strukture s rečeničnim modifikatorima koji se „zbog svoje (i) konjunkcijske funkcije, mogu nazvati konektorima” Pranjkić među vrstama modifikatora-konektora u eksplikativnima navodi i primjer s *jer* u rečenici:

Jer osnova je sosirijanskog jezikoslovlja (...) da jezik treba lučiti od govora. (*Katitić 159*) (Pranjkić 2002: 207).

Pranjkić (isto, bilj. 273) zaključuje da „subordinacijski veznik (subjunktor) *jer*, kad povezuje rečenice (a ne dijelove rečenica, klauze, surečenice), postaje

¹⁶ (1) prethodi: Za prave se plemenitaše štimaju oni kateri su od plemenita oca a od neplemenite matere naroženi. Da zospet se oni ne štimaju pravi plemeniti ľudje biti katerim je neveč mati plemenita, a otec im je neplemenit, nego ako je kralj pravim ostankom i odvetkom, vu očinom imienji kčer včinil (da prez kvara oneh katerih se ono imienje pravdeno pristoji).

¹⁷ (4) prethodi: Dajte i hoče vam se dati, mero dobro i pognetenu i stresenu i obilno dati vam hote v krilo vaše. (5) prethodi: Da najdemo kraljevstva Božjega najpervo iščuči i pravice negove, oberh toga i telovna hočeju nam dana biti.

¹⁸ U suvremenome prijevodu riječ je o Hvalospjevu Marijinu (Lk 1,49): Jer velika mi djela učini Svesilni, sveto je ime njegovo! (*Jeruzalemska Biblija*, KS, Zagreb, 2001.), što se može razumijevati i kao zaključak svih prethodnih redaka od 1,46 do 1,48, a ne isključivo onoga koji neposredno prethodi u 1,48.

¹⁹ Npr: Grupaciji takve stilske formacije dan je onda određen naziv: barok, renesansa itd. *Prema tome* ti nazivi (...) ne znače ništa drugo nego da se u povijesnom razvoju književnosti mogu odijeliti pojedina razdoblja. (Škreb 49) (isto).

također rečenični modifikator i približava se funkcijom i značenjem partikuli *naime*”.²⁰ Predložena partikula na mjestu *ar/jer* u primjerima (1), (2), (4), (5), (8) zadovoljila bi navedenu tvrdnju,²¹ no ponešto neslaganja uočava se u primjerima (3), (6), (7), a prema kontekstu i u (9) i (10).

Da je riječ o rečeničnim modifikatorima konektivne naravi (konektorima), neprijeporno je i na temelju primjera u kojima su *ar/jer* na početku složenih rečeničnih struktura, npr.:

- (a) *Ar* se nikomu za primoranu potreboču ne daje cimer, kaj bi perž ņega ne mogel človek biti plemenit. *Perg*, 15. *Jer* ako bi slobodnum voļum takovo ostavljenje ne bilo, ni ostavljenje ni valovanje ne bude nikakove moči imelo. *Perg*, 97.
- (b) *Ar* vsaki ki se zvisi, hoče biti ponižen. *Vram post A*, 187a
- (c) *Ar* jarem moj vugoden ali sladek je, a terh ali breme moje, lehko. *Vram post B*, 31a
- (d) *Ar* ako kakova greška za profont vojske bude, hoče vaš vzrok i krivica biti. *List/1592.*, 294

II. Prema drugomu modelu, sve primjere (1)–(10) valja tumačiti kao strukture sa zavisnim subordiniranim veznicima *ar/jer*, tj. subjunktorima, neovisno o tome odnose li se oni na prethodnu rečenicu ili na misao izrečenu u više prethodnih rečenica, pogotovo kad „označuju tzv. uzrok kriterija, a to je polazište ili osnova na kojoj se temelji kakvo zaključivanje, odnosno kakav uzročno-posljedični odnos” (Silić i Pranjković 2005: 343).²² Pritom, u analizi prvoga modela uočeno je da primjer (3) ne može jednoznačno zadovoljiti objašnjenje konektora. Jedan od uzroka za neslaganje jest i glagolski oblik koji nije za razliku od ostalih prezent,

²⁰ Silić (1984: 109 i dalje) raspravlja o signalima kontekstualne uključenosti rečenice (konektorima) i tvrdi da se u gramatičke konektore ubrajaju samo koordinirani veznici te da subordinirani vezuju samo članove složene rečenice, a ne i rečenice. Međutim, ističe da „od subordiniranih veznika samo *jer* stoji između rečenica, odnosno na početku sljedeće rečenice, ali se tada poistovjećuje s partikulom *naime*” (Silić 1984: 110), npr.: I nastat će iz bljuvotina Novi Svijet u kome će se izleći senzibilni crvi koji će plaziti po blatu i slaviti njegovu ljepotu. I vjerovat će da ih je stvorio Veliki Crv na sliku i priliku svoju i da On obuhvaća cijeli svijet svojom duljinom, a ta je tako beskrajna, te je njima neshvatljiva. *Jer* oni su mali crvi ograničene duljine, mada je svaki za sebe uvjeren da je dulji od svih ostalih. (Marinković, *Kiklop*)

²¹ Dodatni je uvjet i glagolski oblik, tj. prezent u svim predloženim primjerima.

²² A. Veber *jer* smatra uzročnim veznikom i usporednih (uz *bo, jerbo, što, jer da*), a ne samo podređenih (uz *kad(a), budući da, što*) rečenica: „Podređena je izreka onda, kad poblize označuje svoju glavnu, a usporedna onda, kad navodeć uzrok, dodaje nešto novo, što je iste važnosti, koje i ono, što se je u glavnoj reklo” (Weber 1859: 129).

već kondicional prvi. Drugi je uzrok što se primjer (3) veže izričito samo na rečenicu koja mu prethodi:

- (3') Ako valuje ono činenje, potrebno je da se njegovoga valovanja zrok naprež prinese. *Jer* bi zvuna toga dolni peruš v perni nanom meste zmienkal. *Perg*, 187

Subjunktori su *ar/jer* i u (6), (7), (9) i (10), kako pokazuju primjeri iz konteksta na čije se prethodne rečenice neposredno odnose, tj. vežu:

- (6') Zvisi duša moja Gospodna i obraduva se duh moj vu Boge zveličitele mojem. *Ar* pogleda poniznost službenice svoje. *Vram post B*, 57a
- (7') Vu one teda hiže ostanete jeduči i pijuči kotera pri nih jesu. *Ar* je dostojen težak ali delavec najma ili plače svoje. *Vram post B*, 98a
- (9') Od ovoga i vezda i ono vreme poglavnici turski i cari Ottomanom se zovo, imenuju i pišu. *Ar* vsi od ovoga Ottomana pokolenja ki su turski cari i poglavniki bili, derže. *Vram kron* 41
- (10') Na prodaju da biste dole poslali, hoče se vsakomu vse lepo platiti. *Ar* onamo nemška vojska ide. *List/1592.*, 294

Zaključak o subjunktora *ar/jer* potvrđuju i drugi primjeri rečeničnih ostvaraja koji neposredno prethode zavisnoj uzročnoj rečenici (interpunkcijski odvojeni točkom), u kojima se jezgrovito donosi tvrdnja glavne rečenice s uzrokom u zavisnoj rečenici, npr.

- (i) Ni njegovo svedočtvo ništar v tom ne hasni. *Jer* ništor ne more biti v jednom poslu i sudec i svedok. *Perg*, 6

djelomice i

- (ii) Zašto se govori duh pravice? *Ar* duh Krištušev, koteri jest pravica i one koje nadehne, pravične čini. *Vram post A*, 127

što se preoblikom može povezati u odnos glavna + uzročna zavisna rečenica, npr.:

- (i') Ni njegovo svedočtvo ništar v tom ne hasni *jer* ništor ne more biti v jednom poslu i sudec i svedok. *Perg*, 6
- (ii') Govori se zato duh pravice *ar* duh Krištušev ... pravične čini. *Vram post A*, 127

Primjeri poput (ii) s *ar* u rečenici koja slijedi poslije pitanja (bilo s upitnom rečenicom ili samo s upitnim prilogom) česti su u Vramčevoj *Postili*, npr.

- (a) Zašto na današnji dan od muke Krištuševe poveljanja pred nas Mati Cirkeva daje i polaže? *Ar vezda ove dni vsi ljudje telovni na hudobu, nečistočo vsakovo, išče i vnogi dobri, glede. Vram post A, 59a.*
- (b) Zašto se svet opisuje? *Ar se je on rodil ki nas v nebeseh, v vekivečnosti svoje hoče zapisati. Vram post A, 17*
- (c) Zašto? *Ar nekolikokrat nevidenim zakonom zmeđ nepriatelov jest prešel i odešel. Vram post A, 59a*
- (d) Zakaj? *Ar ono vreme dobro prez jala modre su dobre i pravične na poglavništvo obirali. Vram post A, 32*

Ar u takvim rečenicama smatramo subjunktorom stoga što supstitucijom značenje može potvrditi drugi uzročni složeni veznik (npr. suvremeni *zato što, zbog toga što*).

Kad je riječ o usporedbi s primjerima u kajkavskim književnim izvorima do kraja razdoblja, onda se na temelju oprimjerenja u objavljenim svescima RHKKJ-a za navedeni tip realizacije *ar/jer* (kao konektora ili subjunktora u tzv. antepoziciji) potvrde nalaze u cijelome razdoblju (uključujući i početak 20. st.), npr.:²³

A) 17. st.

Ar kak se gode na ovom svete venci svecki ... devojačkih glav pristoje, tak se gore na nebe ov venec duhovni pristo i svete Marie. *Kraj* 171. *Ar*, inače, ... ako koteri kerščenik na svoje nema paske ... gorši je od pogana. *Petret XXII. Ar* je pri Gospodinu milošča i vnogo pri nemu odkupleće. *Zrin tov* 305. *Jer* pomańkaše kako dim dni moji i kosti moje kako ocvirki osahnuše. *Zrin tov* 300. *Ar* kteri gospodin za zlo ne bi vzal da bi sluga negov ž ním govoreći berbotal. *Habd ad* 1116.

B) 18. st.

Ar kada je henkar Katarine glavu odsekel, namesto kervi mleko iz vratneh žil je van teklo. *Zagr* II, 533. *Ar* bil je [Ježuš] čudovitih čud činiteļ i navučiteļ onih koji radi istinu primaju. *Mulih prod* 130. *Ar* anda jošče želu ovu imal jesem i ispuńenu videti hotel. *Brez al* 11.

C) 19. st.

Ar sem vre dugo vremena med ljudmi kojem odurno serdce iz oćih gled i. *Zriń* 139. *Ar* prostoje se da pravicoдавavec sam naredbe svoje obderžava. *Domin* 24. *Ar* ako nas istom vre naše serdce kudi zbog pomeńkańa ļubavi, kak budemo obstali pred božanskem sudom. *Danica* (1847) 76.

²³ *Jer* je sporadično i u realizaciji upitne čestice *zar*, npr.: *Jer* ne vidiš što Hrvati rade? Ne miluju nit stare nit mlade, već se brine, da kupiju zlato, ubogu bratju mrziju kot blato. (*Brez usp* 155)

D) 20. st.

Ar će si posel zvršit ne zmore, drugi mu njega već ne pomore. *Pav pop* 12. *Ar* ni bila sama, gda je bila kmica. *Krl* 97. *Ar* je vre tak bilo pak bu jopet potom. *Krl* 49.

U Pergošićevu *Decretumu* (prevedenu na kajkavski književni jezik) realizaciju *ar/jer* u navedenom položaju možemo smatrati utjecajem latinskih sintaktičkih konstrukcija,²⁴ ali i stilskim obilježjem uzročno-posljedičnih veza u zakonskim tekstovima, a u Vramčevoj *Postili* obilježjem biblijskoga izričaja kojemu je svojstvena učestalost takve položajne realizacije. No, takva sintaktička pojava nije pripadna samo najstarijim kajkavskim izvorima već i drugim mlađim kajkavskim potvrđama.

Primjeri rečenica navedenoga tipa realizacije *ar/jer* predmetom su definicije jednoga od dvaju značenja veznika *jer* u kajkavskome književnom jeziku:

„2. *zavisnom se rečenicom iznosi ono što potvrđuje i objašnjava sadržaj glavne rečenice.* To zato ima tako biti. Jer ... lahko li bi neki dostakrat sudca ... podmitili. *Perg* 6. Krvjum onum je zemļa poškropļena i onako je Bog posred prošal. Jer ovako sveto pismo veli. *Bel prop* 49.” (RHKKJ 1988: 4, 203)

Razvidno je da je sintaktička pojava uočena i opisana kao veznik.²⁵ Kako pristupiti mogućemu sintaktičkom objašnjenju pojave?

a) Pođemo li od tvrdnje prema prvomu modelu, uočava se da u svim primjerima (1)–(10) nije moguće jednoznačno tvrditi da su *ar/jer* modifikatori-konektori:

1. kada uvode rečenicu u kojoj se potvrđuje i objašnjava sadržaj glavne (prethodne) rečenice, na temelju konteksta uočeno je da ima primjera u kojima su *ar/jer* veznici, iako se pojavljuju u tzv. antepoziciji samostalne rečenice (interpunkcijski odvojene točkom od prethodne). U takvome položaju uvode rečenice koje redovitije objašnjavaju isključivo neposrednu rečenicu koja im prethodi. Time se mogu izjednačiti s *ar* i *jer* kao subjunktorima u neobilježenoj redu rečenica (prema primjerima u 3.1. i 3.2):

[GReč *ar/jer*^{VEZN} ZReč.]²⁶

²⁴ Npr. latinski vezniku *etenim* realizira se na početku rečenice u značenjima: 1. ‘stvarno, zaista, doista, zbilja’, 2. ‘kako, jer, budući da, zato da, kako bi’ (Marević 2000: I, 903).

²⁵ U definicijama veznika *ar* ne navodi se značenje navedene realizacije.

²⁶ *Veznik* u eksponentu istovrijedan je *subjunktoru*.

koji uvode zavisnu uzročnu rečenicu u kojoj se izražava uzrok, razlog, motiv radnje ili stanje u glavnoj rečenici, ali je njihova struktura realizacije, prema primjerima (3), (6), (7), (9) i (10):

[Reč]. [Ar/Jer Reč]. i svediva je na strukturu: [[Reč] [Ar/Jer^{VEZN} Reč].]

2. kada uvode rečenicu u kojoj se potvrđuje i objašnjava sadržaj glavne/prethodne rečenice (nerijetko i više prethodnih rečenica), u primjerima (3), (6), (7), (9) i (10) *ar/jer* u navedenome položaju jesu modifikatori-konektori prema strukturi realizacije:

[Ar/Jer^{KONEKT} Reč].

U oba slučaja važnu ulogu ima kontekst, stoga bi objašnjenje mlađih primjera navedenih od (A) do (D) – jesu li *ar/jer* u konektori ili veznici – ovisilo primarno o kontekstu.

b) Pođemo li od tvrdnje prema drugomu modelu da su *ar/jer* u svim primjerima (1)–(10) u navedenome položaju veznici, tj.

[Ar/Jer^{VEZN} Reč].

onda je primjere moguće jednoznačno analizirati bez konteksta koji prethodi položaju *ar/jer*. No, temeljno se svojstvo rečenice, njezina dovršenost, najbolje može izvoditi odande gdje je potpuna dovršenost iskustveno dana, iz diskurza (Katičić 1995: 197).

Stoga smatramo da je *ar/jer* u navedenome položaju potrebno tumačiti ovisno o kontekstu ili kontekstualnoj uključenosti rečenica i odrediti jesu li konektori (konektori-modifikatori) ili veznici, subjunktori.

4. Zaključak

Formalnim pristupom primjerima rečenica uvedenih s *ar* i *jer* u kajkavskome književnom jeziku 16. st. analizirana su neka od njihovih temeljnih obilježja uporabe i realizacije.

U običnome rečeničnom slijedu (glavna i zavisna rečenica), prema raspodjeli koju potvrđuju primjeri, *ar* i *jer* jesu subjunktori, veznici zavisnosloženih reče-

nica. Analiza distribucije subjunktora *jer* na razini zavisnih sintaktičkih odnosa u najstarijim izvorima potvrđuje utjecaj drugih dviju književnih stilizacija, čakavske i štokavske, jer se subjunktor *jer* ostvaruje samo u Pergošićevu *Decretumu*, a u mlađim kajkavskim potvrdama najčešće u tekstovima tzv. ozaljskoga jezično-književnog kruga.

Vezna sredstva *ar/jer* ostvaruju se i u položaju uvjetovanome određenim obilježjima rečenične realizacije – na početku rečenice (odvojene od prethodne najčešće točkom kao interpunkcijom), u tzv. antepoziciji. U analizi je utvrđeno da, ovisno o kontekstu i rečeničnoj strukturi koja im prethodi, tj. na koju se naslanjaju i kojoj su uzročno-posljedični smisao, *ar/jer* u takvim položajima jesu ili modifikatori-konektori ili veznici (subjunktori).

Prema tome, rečenice sa subjunktorima *ar* i *jer* u običnome rečeničnom slijedu jesu eksplicitne zavisnosložene rečenice, pripadaju eksplicitnoj subordinaciji. Rečenice s *ar/jer* u tzv. antepoziciji jesu eksplicitne zavisnosložene rečenice i pripadaju eksplicitnoj subordinaciji ako su *ar/jer* veznici (subjunktori). Ako su u takvim rečenicama *ar/jer* modifikatori-konektori, onda one poprimaju obilježja implicitne subordinirane strukture (asindetske strukture sa zavisnim odnosom).

Izvori:

List/god. = *Acta Croatica. Listine hrvatske*. 1863. Izdaje Ivan Kukuljević Sakcinski. Zagreb.

Perg = Pergošić, Ivan. 1574. *Decretum*. Nedelišće. (Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, knj. 5, Beograd, 1909., 1–235).

Škrinj = *Parnica Blaža Škrinjarića*. 1588. *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinsko-ga zemaljskog arhiva*. God. 13, 1911. Zagreb. 8–14.

Vram kron = Vramec, Antun. 1578. *Kronika, vezda znovič spravljena kratka slovenskim jezikom*. Ljubljana. (Monumenta spectantia Historiam Slavorum meridionalium. Zagrabiae, JAZU, vol. 31, 1908., 1–64).

Vram post A = Vramec, Antun. 1586. *Postila na vse leto po nedelne dni vezda znovič spravljena slovenskim jezikom*. Varaždin. 238 str.

Vram post B = Vramec, Antun. 1586. *Postila vezda znovič spravljena slovenskim jezikom po godovne dni na vse leto*. Varaždin. 118 str.

Literatura:

- BADURINA, LADA; NIKOLINA PALAŠIĆ. 2012. Pragmatika veznih sredstava. *Sarajevski filološki susreti I. Zbornik radova, knj. I.* Ur. Palić, Ismail. Bosansko filološko društvo. Sarajevo. 252–265.
- BARIĆ, EUGENIJA I DR. ⁴1997. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
- BARTOLIĆ, ZVONIMIR. 2003. Hrvatska tiskara u Nedelišću u doba Zrinskih. *Ivanuš Pergošić. Decretum 1574.: hrvatski kajkavski editio princeps*. Za tisak priredio i priloge napisao Z. Bartolić. Matica hrvatska – Zrinski. Čakovec. 403–470.
- BELOSTENEC, IVAN. 1740. *Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatum aerarium*: I. *Gazophylacium illyrico-latinum*. 1–1288 str.; II. *Gazophylacium latino-illyricum*. 1–650 str. Zagreb.
- ĐURKOVEČKI, JOSIP. 1826. *Jezičnica horvatsko-slavinzka*. Pešta.
- GUBERINA, PETAR. 1952. Primjena jedinstva imenice i glagola na složene rečenice. *Povezanost jezičnih elemenata*. Matica hrvatska. Zagreb. 267–308.
- HABDELIĆ, JURAJ. 1670. *Dictionar, ili Rechi szlovenszke*. Nemški Gradec.
- HUDEČEK, LANA; MIHALJEVIĆ, MILICA. 2017. *Hrvatska školska gramatika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- JAMBREŠIĆ, ANDRIJA; SUŠNIK, FRANJO. 1742. *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples*. Zagreb.
- KATIČIĆ, RADOSLAV. 1995. O rečenicama s anaforom i kataforom povezanima u diskurz. *Filologija* 24–25. 195–199.
- KATIČIĆ, RADOSLAV. ³2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*. HAZU – Globus. Zagreb.
- KORNIG, FRANJO. 1795. [2015] *Kroatische Sprachlehre*. Zagreb. [Prijevod B. Štebih Golub. IHJJ. Zagreb.]
- KOVAČEVIĆ, MILOŠ. 1988. *Uzročno semantičko polje*. Svjetlost. Sarajevo.
- KRISTIJANOVIĆ, IGNAC. 1837. [2012] *Grammatik der kroatischen Mundart*. [Prijevod B. Štebih Golub. IHJJ. Zagreb.]
- KUNZMANN-MÜLLER, BARBARA. 2005. Veznici u suvremenom hrvatskom standardnom jeziku. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2004*. Ur. Bačić, Krešimir. FF press. Zagreb. 29–39.
- LONČARIĆ, MIJO. 1994. O kajkavskoj sintaksi. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20. 84–102.
- MARETIĆ, TOMO. ³1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.
- MAREVIĆ, JOZO. 2000. *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik. I. i II. sv.* Marka – Matica hrvatska. Velika Gorica – Zagreb.

- MATIJEVIĆ, JOSIP ERNEST. 1810. [2017] *Horvacka Grammatika oder kroatische Sprachlehre*. Zagreb. [Prijevod B. Štebih Golub. IHJJ. Zagreb.]
- MIHALJEVIĆ, MILAN. 2016. Uzročne konstrukcije u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku. *Šesti hrvatski slavistički kongres: Zbornik radova. Prvi svezak*. Ur. Botica, Stipe i dr. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb. 25–37.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 2001. *Druga hrvatska skladnja*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 2002. *Hrvatska skladnja*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 2004. Konjunktori, subjunktori i konektori u hrvatskome standardnom jeziku. *Riječki filološki dani 5. Zbornik radova*. Ur. Lukežić, Irvin. Filozofski fakultet. Rijeka. 457–462.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 2013. *Gramatička značenja*. Matica hrvatska. Zagreb.
- PROSOLI, ALOJZIJE. 1978. Uzročne rečenice. *Suvremena lingvistika* 17–18. 53–58.
- PUTANEC, VALENTIN. 1982. Jezik “Dekretuma” (1574.) Ivana Pergošića. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6. 269–277.
- RAGUŽ, DRAGUTIN. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1880. – 1976. Sv. I – XXIII. JAZU. Zagreb. [= ARj]
- Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. 1984. – 2017. Sv. 1 – 14 (a – sejanec). HAZU – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. [= RHKKJ]
- SILIĆ, JOSIP. 1984. *Od rečenice do teksta*. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb.
- SILIĆ, JOSIP; PRANJKOVIĆ, IVO. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
- STOLAC, DIANA. 2011. Kajkavski hrvatski književni jezik. *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*. Ur. Katičić, Radoslav; Lisac, Josip. Croatica. Zagreb. 189–227.
- SZENTMÁRTONY, IGNAC. 1783. *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche*. Vараždin.
- ŠTEBIH GOLUB, BARBARA. 2013. Kajkavski hrvatski književni jezik u 17. i 18. stoljeću. *Povijest hrvatskoga jezika. 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće*. Ur. Katičić, Radoslav; Lisac, Josip. Croatica. Zagreb. 221–263.
- ŠTEBIH GOLUB, BARBARA. 2015. Kajkavski hrvatski književni jezik u 19. stoljeću. *Povijest hrvatskoga jezika. 4. knjiga: 19. stoljeće*. Ur. Lisac, Josip; Pranjković, Ivo. Samarđžija, Marko. Croatica. Zagreb. 113–157.
- VONČINA, JOSIP. 1974. Pogled na hrvatski književni jezik u 17. stoljeću: jezik ozaljskoga kruga. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole* 2. Ur. Grčević, Franjo; Kuzmanović, Mladen. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 59–71.
- VUKOJEVIĆ, LUKA; HUDEČEK, LANA. 2007. Podrijetlo, ustrojstvo, funkcija i normativni status složenih veznika i vezničkih skupina. *Sintaktičke kategorije. Zbornik radova*.

Ur. Kuna, Branko. Filozofski fakultet, Osijek – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Osijek. 283–335.

WEBER, ADOLFO. 1859. *Skladnja ilirskoga jezika*. Beč.

ZIMA, LUKA. 1887. *Āekoje, većinom sintaktičke razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*. JAZU. Zagreb.

From the Syntax of Complex Sentences in the Oldest Kajkavian Literary Texts: Causative Sentences

Abstract

The Croatian Kajkavian literary language is characterised by particular syntactic characteristics in complex sentences that are comparable throughout the entire period from the 16th to the 19th century, or which differ between the earliest literary texts and the remaining texts written until the end of the same period. On the basis of the oldest late-16th century Kajkavian literary texts (I. Pergošić, A. Vramec, *Listine hrvatske*), this paper analyses compound predicate sentences on the basis of the structure and meaning of their conjunctions *ar*, *jer* causative sentences. The syntactic characteristics of these types of complex sentences in the oldest Croatian Kajkavian literary language sources are compared with attestations in pre-19th century Kajkavian literary texts.

Ključne riječi: kajkavski hrvatski književni jezik, književni tekstovi 16. stoljaća, zavisnoločene rečenice, uzročne rečenice, vezna sredstva *ar*, *jer*

Keywords: Croatian Kajkavian literary language, 16th century literary texts, complex sentences, causative sentences, conjunctions *ar*, *jer*